

Kyisen pellon kyntäjät ja meri

Tiina Mertanen

Suomen kansalliseepoksen, Kalevalan, maailmansyntytarinassa Ilmatar laskeutuu veteen ja sotka munii veden emon polvelle seitsemän munaa. Kuudesta kultaisesta ja yhdestä rautaisesta munasta syntyy niiden rikkouduttua maa, taivas, aurinko, kuu ja pilvet. Niemet, syvänteet, lahdet, luodot ja karit luo veden emäntä. Työnsä lopuksi veden emo synnyttää Väinämöisen jatkamaan luomistyötä maalla. Kotkalta tulen saatuaan Väinämöinen polttaa kaskan ja kylvää ohran.

Sata vuotta sitten ovensa avanneen Suomen Kansallismuseon aulan kattoholveissa on Akseli Gallen-Kallelan maalaamat Kalevala-aiheiset freskot vuodelta 1928: *Sammon taonta*, *Sammon puolustus*, *Ilmarinen kyntää kyisen pellon* ja *Iso hauki*. Ne pohjautuvat freskoihin, jotka Gallen-Kallela maalasi Suomen paviljonkiin Pariisin maailmannäyttelyssä vuonna 1900. Suomi-kansakunnan rakentamisen kuvasto näyttää maan agraarit kasvot, mutta tässä teoksessa on hyvin vahvasti läsnä myös vesielementti.

Maailman synnyttyä vesi, suolainen ja makea, on ollut luonamme aina. Viimeisimmän jääkauden jälkeistä nykyisen Suomen alueen asutusta tutkivat arkeologit seuraavat ihmisten jälkiä sulamisvesien muodostaman meren rantojen korkeuskäyriä pitkin. Missä oli vettä, siellä oli ravintoa, asutusta ja kulkureittejä – on edelleenkin.

Talven rajoitukset ihmisten ja tavaroiden liikkumiselle olivat suomalaisten arjessaan hyvin tuntemat aina 1950-luvulle asti. Pääosa merisatamista suljettiin kovimman jäätalven ajaksi ja sisävesien valkokylkiset matkustajahöyrylaivat, hiilenmustat hinaajat ja tavaraproomut jäivät satamiin odottamaan kevään tuloa. On mielenkiintoista huomata, että Pariisin maailmannäyttelyn paviljongissa esiteltiin vuonna 1900 maailmalle myös suomalaiset jäänmurtaajat. Samalla kuvastolla viestimme Suomesta tänäkin päivänä: juuri tätä Pullopostia kirjoitettaessa uutta jäänmurtaaja Polarista esitellään pääkaupungissa yleisölle Suomi 100 -tunnuksen alla.

Akseli Gallen-Kallela: "Iso hauki" 1928 / Kuva: Suomen kansallismuseo, Arno de la Chapelle

Kahdessa kohtauksessa Gallen-Kallelan freskoissa on mukana vene: se on kulkuväline Sampo puolustettaessa ja isoa haukea pyydyttäessä. Veneen asemaa suomalaisessa kulttuurissa kuvaa, että se on jousen ohella ainoa ihmisen valmistama esine, joka esiintyy tuhansien vuosien takaisissa kalliopiirroksissa ja -maalauksissa. Ensimmäiset todisteet veneiden käytöstä löytyvät näistä noin 5000 vuotta vanhoista kivikautisista maalauksista. Suomesta on löydetty joitakin kivikautisia meloja ja ruuhia, mutta varsinaiset venelöydöt ovat alle tuhat vuotta vanhoja. Rautakaudella n. 700-luvulla syntynyt skandinaavinen limisaumaisen veneen veistotekniikka on elänyt näihin päiviin saakka.

Suomi on allekirjoittanut vuonna 2013 kansainvälisen sopimuksen aineettoman kulttuuriperinnön suojelusta ja Museovirasto vastaa sopimuksen toteuttamisesta monialaisen toimijaverkoston ja elävän perinnön rinkiä kanssa. Suomen merimuseo on kutsunut alan kotimaisia toimijoita mukaan pohjoismaiseen hankkeeseen, jossa pyritään saamaan limisaumaveneperinne Unescon aineettoman maailmanperinnön luetteloon.

Maailmamme on kansalliseepoksen myytin mukaan syntynyt ja oman tietomme mukaan toiminut sidoksissa veteen ja vesillä liikkumiseen. Ajatus Suomesta saarena, tilastotiedot laivan päällä liikkuvista tuonin ja viennin määristä sekä merialan osuus kansantaloudesta on yksi Suomen merimuseonkin pääviesteistä yleisölle. Käytettävissä olevista faktoista huolimatta Suomessa ainakin ajoittain tuskaillaan, miksi merenkulun merkitystä maalle ei tunnusteta tai lausuta ääneen.

Henkilökohtaisesti olen kokenut, että sitä mukaa, kun ympärivuotinen liikenne on toiminut ja rannalla ei ole tarvinnut odottaa kevään ensimmäistä siirtomaatavaroiden lastia, tietoisuus merkityksestä on hiipunut. Kaikki toimii, ei aiheuta huolta omalle elämälle. Suomessa ei myöskään ole rakennettu 1860-luvun nälkävuosista ja viljalastien myöhästymisestä kansallista myyttiä, tähän päivään elävää vahvaa tarinaa, kuten esimerkiksi Irlannissa on tehty 1900-luvun alun nälänhädästä. Huoltovarmuuskeskustelu tai sen puute, on osa tätä ilmiötä.

Kyisen pellon kyntäjä ja hallaisen suon kuokkija aina toisen maailmansodan rintamiesten asutustiloihin asti on se kuva, jolla kansallisvaltiota ja Suomi-kuvaa on rakennettu 1800-luvulta alkaen. Kuten jo edellä todettiin, Väinämöinen kylvi ensitöikseen kaskeen ohran. Tähän tarinaan ei ole kansallisella tasolla sovitettu teemaa meren ja veden merkityksestä. Näkökulma ei ole vain suomalaisille ominainen. Norjassakin on havahduttu siihen, että maan museoiden kokoelmat kertovat maatalousmaasta, ei rannikko- ja merikulttuurin maasta. Suomen museoiden kentällä on tunnistettavissa aivan sama traditio siitä huolimatta, että rannikoillamme on varsin kattava erikokoisten merellisiin teemoihin kiinnittyvien museoiden ketju.

Kansallisena merimuseona Suomen merimuseon tehtävänä on ollut 1960-luvulta lähtien vastuu aukon täyttämistä. Instituutio on mielestäni tärkeä signaali merellisen kulttuuriperinnön merkityksestä Suomen valtiolle, vaikka elämme juuri nyt aikaa, jossa instituutioiden itseisarvoista merkitystä kyseenalaistetaan.

Museovirastossa on juuri valmistunut merellisen kulttuuriperinnön toimintaohjelma vuosille 2016–2020. Se viestii osaltaan, että merellinen kulttuuriperintö on Suomelle suuri voimavara. Se ei ole vain menneen muistelun väline vaan erilaisten palvelujen ja vaikutusten rakentamisen sekä kehittämisen väline.

Yksi konkreettinen toive, jota hellimme, liittyy seuraavaan Suomenlahtivuoteen. Voisiko se laventua erinomaisesti järjestetystä ympäristövuodesta katsomaan ihmisen vaikutusta meriympäristöön myös kulttuuriperinnön näkökulmasta?

Itämeren maiden kulttuuriperintöviranomaisten verkosto ”The Monitoring Group on Cultural Heritage in the Baltic Sea States” on parhaillaan rakentamassa monialaista EU-hanketta, jonka tavoitteena on edistää merellisen kulttuuriperinnön huomioimista merialuesuunnittelussa. Hanke haluaa herättää kansainvälistä keskustelua ja tehdä näkyväksi kulttuuriperinnön potentiaalin myös ns. sinisen kasvun tuottamiseksi.

Merellinen kulttuuriperintö on osa meriklusteria ja sillä on annettavaa meristrategioille. Voisimme kyntää tätä peltoa seuraavat sata vuotta!

Tiina Mertanen

Johtaja, Suomen Kansallismuseon museopalvelut -osasto ja Suomen merimuseo
Suomen edustaja, The Monitoring Group on Cultural Heritage in the Baltic Sea States

Aiemmin sarjassa julkaistut kirjoitukset löydät [täältä](#).